

6. Жулинський М. Євген Гуцало : Діалог і роздуми. Рад. літературознавство. 1978. № 1. С. 29–38.

7. Полохова Н. В. Специфіка творення образу міста у прозі Є. Гуцала 70-х рр. ХХ ст. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск ХХІІІ. Частина 2.

8. Хороб М. Людина й природа у просторі малих епічних форм Євгена Гуцала. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2013. Вип. 1. С. 199–204.

**Небеленчук Ірина Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

**ПОЙДА**  
**Оксана**

**РОЗВИТОК ТВОРЧОГО  
МИСЛЕННЯ УЧНІВ  
ЗАСОБАМИ  
ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ  
ІНФОРМАЦІЇ (НА  
ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ  
ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА  
ГУЦАЛА)**

**Анотація:** Статтю присвячено особливостям організації уроків української літератури з вивчення творчості Євгена Гуцала, зокрема описано різні прийоми візуалізації та специфіку їх застосування з метою розвитку творчого мислення школярів.

**Ключові слова:** творче мислення, засоби візуалізації, кліпове мислення, інфографіка, ментальна карта, відеоексплейнер, креолізований текст.

**Abstract:** The article is devoted to the peculiarities of the organization of Ukrainian literature lessons for the study of Yevgen Hutsal's work, in particular, various visualization methods and the specifics of their application are described in order to develop the creative thinking of schoolchildren.

**Key words:** creative thinking, visualization tools, clip thinking, infographics, mental map, video explainer, creolized text.

Проблеми творчості особистості та її механізмів, психології розвитку і шляхів формування творчого мислення у різні часи вченими розглядалися по-різному. Так, Платон твердив, що до творчості варто

віднести абсолютно все, що створила людина: «...Усе, що викликає перехід з небуття у буття – творчість...» [11]. А от Е. Фром вважав, що «творчість – здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового та здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду» [2]. У фундаментальній двотомній Енциклопедії креативності, що вийшла друком 1999 року в США об'ємом 1600 сторінок [1], науковці з багатьох країн світу аналізують найважливіші явища, пов'язані з творчістю.

Нагальні виклики сьогодення диктують потребу значних змін та радикальної перебудови у сфері освіти й виховання, оскільки її мета – формування конкурентоздатної творчої особистості, яка спроможна до самовизначення, самовдосконалення і самореалізації. Розвиток творчого мислення в цьому процесі займає один із пріоритетних напрямків.

Проблемі становлення творчої особистості в процесі навчальної діяльності приділена значна увага у працях Л. Веккера, І. Волощука, Н. Волошиної, Е. Воронцової, В. Гаврилюк, У. Гордона, Дж. Гілфорда, М. Довгань, Е. Еріксона, Г. Костюка, Л. Корінної, О. Куцевол, В. Кременя, Г. Ліндсея, А. Міщихи, В. Моргун, А. Осборна, А. Пироженко, О. Пометун, С. Сисоевої, Е. Торренса, Е. Тунік, К. Халла, Р. Томпсона та багатьох інших.

Оскільки ХХІ століття прикметне потужним розвитком інформаційних технологій, то слід констатувати той факт, що сучасне суспільство має справу з молодим поколінням, яке мислить по-новому: будь-яка інформація сприймається короткими яскравими уривками, без прагнення встановити між ними логічні зв'язки, відповідно й мислення нинішніх школярів набуває кліпового характеру. Це означає, що ті механізми доведення навчального матеріалу, на які опиралась школа ще кілька десятиліть тому, сьогодні вже неефективні.

Майкл Гарріс – американський редактор – у книзі «З усіма та ні з ким» зазначає, що завдяки нейропластичності людський мозок набув надмірної здатності до засвоєння віртуальної цифрової інформації [10]. Відповідно, аби формування творчого мислення учнів було ефективним, варто опиратись на ті методи і прийоми, використання яких не лише створить умови для суб'єкт-суб'єктної взаємодії, дасть

змогу, аби навчальна інформація сприймалась образно, через емоційні картини. Тому сучасні методисти вважають надзвичайно актуальним для сьогодення максимально візуалізувати процес навчання.

На думку науковиці М. Довгань, процес формування творчої особистості учня як суб'єкта творчих соціальних відносин і продуктивної творчої діяльності за своєю суттю є педагогічним управлінням розвитком потенційних творчих можливостей дитини, формуванням у неї таких творчих якостей, які забезпечують успішність у творчій діяльності, індивідуальне становлення особистості учня як суспільно-активної [6]. Тому варто детально розглянути можливості використання засобів візуалізації на уроках української літератури в середній ланці закладів загальної середньої освіти, оскільки формування та розвиток творчого мислення на уроках літератури є необхідною складовою всебічного розвитку особистості.

*Мета статті* – описати найбільш ефективні засоби візуалізації навчальної інформації в процесі формування творчого мислення дітей на прикладі вивчення творів письменника-земляка Євгена Гуцала.

Методисти визначають такі шляхи розвитку творчого мислення на уроках літератури та в позакласній діяльності: робота творчих груп та гуртків, проведення літературних свят, випуски художніх стіннівок, інсценізація уривків творів, які вивчаються за програмою, види творчих робіт на основі неповного тексту, проведення брейн-рингу, конкурси авторських віршів, літературні ігри тощо. Усі вони, практично, супроводжуються тими чи іншими видами візуалізації і активно впроваджуються в роботу сучасного креативного вчителя-словесника. Усе це спрямовано на формування творчої особистості, якій притаманні такі риси: «сміливість у розв'язанні проблеми, багата уява, без якої неможливе генерування оригінальної ідеї, завзяття в довершенні наміченого» тощо [5].

Значну увагу розвитку творчого мислення особистості засобами візуалізації приділено у дослідженнях І. Андрощук, О. Бабиц, Д. Безуголого, Н. Вовк, Л. Землянської, О. Ісаєвої, Н. Кривко, Л. Паніної, О. Семеніхіної, Н. Тхорів, Г. Філатової та ін. Так, дослідниця І. Андрощук, аналізуючи основні підходи до форм візуалізації навчальної інформації, виділяє про опорний конспект (В. Шаталов),

блок-схеми (М. Чошанов), граф-схеми (П. Ерднієв), фрейм (М. Мінський), логіко-сміслова модель (В. Штейнберг), карта пам'яті (Т. Б'юзен) тощо [2].

При візуалізації навчальний матеріал реконструюється за допомогою певних прийомів: «стискається» шляхом додаткового кодування, укрупнення та структурування. Виходить образно-графічна наочність цілісного дидактичного курсу – його просторова структурно-аналітична модель, в якій в умовному зображенні може бути вміщена важлива узагальнена і систематизована інформація [12].

Сучасний учитель має зважати на те, що люди кліпового покоління не бояться новинок у техніці, багато часу проводять в мережі Інтернет; для них характерне прискорення реакції, захист мозку від інформаційного перевантаження, розвиток багатозадачності, неможливість тривалої концентрації уваги, прискорення ритму життя, зниження здатності до співпереживання, зниження рівня успішності, підвищення сприйнятливості до маніпуляцій тощо. Тому важливо враховувати ці особливості у навчальному процесі, аби максимально активізувати «креативність – психічний процес, який призводить до унікальних і нових рішень, ідей, положень, художніх форм, теорій або продуктів» [8].

Життєпис Євгена Гуцала та його твори, визначені у нині діючій програмі з української літератури для текстуального вивчення та позакласного читання, стануть ваячним матеріалом для застосування засобів візуалізації на уроках української літератури.

У Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського у форматі вивчення методичних дисциплін («Шкільний курс української мови і літератури»), «Методика навчання літератури» та «Професійно-методичний практикум учителя-словесника») значна увага приділяється проблемі формування критичного та творчого мислення учнів на уроках літератури. Здобувачі СВО «бакалавр» факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, готуючись до педагогічної практики у школі, не лише опановують теоретичний матеріал, а й виконують певні проєктні завдання, серед яких дієві форми візуалізації. Так, у 2022 році до ювілею письменника-земляка Є. Гуцала було розроблено зразки певних видів

технологій візуалізації навчального матеріалу, що будуть найбільш ефективні на уроках української літератури в середній ланці закладів загальної середньої освіти, деякі з них будуть далі представлені у статті.

Зазначимо, що ефективним способом обробки та компонування інформації є її «стиснення», тобто представлення в компактному та зручному для використання вигляді. Візуалізація передбачає «згортання» інформації в початковий образ [2]. Важливо розрізняти такі поняття як «наочність» та «візуалізація». Якщо перша «ототожнюється з образом навчального об'єкта у свідомості суб'єкта навчання», то «будь-яка форма візуалізації інформації містить елементи проблемності. Що більше проблемності в наочній інформації, то вищий ступінь розумової активності учня» [4]. Безперечно, поступово формуючи творче мислення школярів, учитель постійно залучає їх до процесу співтворчості, стимулює здібності, формує компетентності шляхом осмислення проблемних ситуацій, пошуку і формулювання проблеми, генерування ідей щодо способів її вирішення, визначення і формулювання рішення і, нарешті, шляхи оприлюднення результатів. Отримуючи кінцевий продукт власного креативного мислення, учень не лише добре знає навчальний матеріал, а й відчуває творчу насолоду від процесу, у якому зумів реалізувати й розвивати свої потенційні можливості та здібності.

Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» [3] (зі всіх модельних програм з української літератури для НУШ) передбачає найбільшу кількість текстів для ознайомлення з творчим доробком Євгена Гуцала у 5 класі, рекомендуючи для текстурального вивчення твори «Лось», «Олень Август», «Зірка», «Чарівники», «Журавлі високі пролітають...», а як альтернативу – «Олень Август», «Дикі гуси», «Сім'я дикої качки», «Якого кольору слова». Осмислити творчість письменника-земляка школярі зможуть також на уроках літератури рідного краю, для яких учитель сам підбере тексти для опрацювання. Такий урок доречно провести в 11 класі.



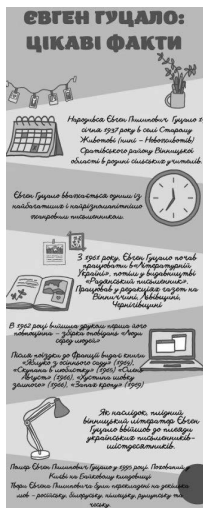
(для здійснення монтажу можна використовувати програму Windows Movie Maker, а мобільний застосунок InShot дозволить змонтувати відео навіть на телефоні), перегляд створеного буктрейлера, презентація проєкту. Такий вид візуалізації потребує не лише ретельного опрацювання тексту, а й планування роботи, дотримання алгоритму і проявлення різносторонніх умінь і навичок. Незважаючи на складність, учні люблять працювати з цим видом креолізованого тексту. Свідченням цього є цікаві роботи за оповіданням Є. Гуцала «Лось», які можна переглянути на безкоштовній платформі Youtube.

Не менш цікавим є комікс (мальовпис) – послідовність малюнків, зазвичай з короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь. Тексти мають специфічну форму «мовної бульки» («мовної хмарки», «мовного димка», виноски), яка передає мову чи думку персонажа, заголовків і титрів. Для створення коміксів рекомендуємо скористатись ToonyTool.com – безкоштовним онлайн-виробником мультфільмів та анімованим інструментом для створення коміксів (на мал. 2 елемент комікса за оповіданням Є. Гуцала «Сім'я дикої качки»).

Захоплюючим видом діяльності стане для школярів створення лепбуку – багатофункціональної розкладної папки, що містить ніші й кріплення для різноманітного дидактичного матеріалу. Вона укладесться таким чином, аби пристосовувати його для розміщення всередині матеріалів з певного етапу навчання. За своєю функціональністю лепбуки поділяються на енциклопедичні, мультиплікаційні (казкові), тематичні, шкільні. Таку папку учні можуть створювати як з учителем, так і спільно з батьками чи однолітками або одноосібно. Лепбук покликаний повідомляти, розширювати, закріплювати, узагальнювати знання з теми чи групи тем. До прикладу, рекомендуємо переглянути такий вид креолізованого тексту на сторінці кафедри української літератури у соцмережі Facebook, який створила здобувачка Валентина Рудь для уроків з вивчення оповідання Є. Гуцала «Сім'я дикої качки» (<http://surl.li/gomdj>).

Мотиватори / демотиватори, постери, буклети (брошури), фотоколажі, логотипи, «дуддл», скрапбукінги та кардмейкінги можна запропонувати учням створити на закріплення вивчення біографії митця або як тематичні малюнки до визначних дат тощо. Їх

призначення – мотивувати читача до пізнання ще невідомого, пошуку цікавої додаткової інформації, цитат видатних людей, читання, бажання розповісти про митця чи його твори або зафіксувати у пам'яті яскравий інформативний спогад. На малюнках 3 – постер «Євген Гуцало: цікаві факти» (робота В. Лукавої) та 4 – буклет «Євген Гуцало – одержимий літературою» (робота М. Мерещук).



Окрім різновидом візуалізації даних, створення інформаційних схем та моделей подання навчального матеріалу варто віділити інфографіку – це графічне візуальне подання інформації, даних або знань, призначених для швидкого та чіткого відображення комплексної інформації. Вона може покращити сприйняття інформації, використовуючи графічні матеріали для того, щоб підвищити можливості зорової системи людини бачити моделі і тенденції. Для створення інфографіки варто скористатись безкоштовною платформою <https://www.easel.ly/>. Оскільки інфографіка несе значну кількість концентрованого інформативного матеріалу, то під час одного уроку не варто використовувати більше двох.

Подібну функцію графічної візуалізації інформації виконують фрейм-блок та стрічка часу (Timeline). Останнім часом створення стрічки часу все більше набуває популярності, особливо якщо це стосується значної кількості дат і подій. Тому розробники пропонують



кілька застосунків для їх створення, зокрема Стрічка часу, Timetoast, Timeline.JS, Time.Graphics та Sutori. Ознайомитись з особливостями їх застосування можна за покликанням <http://surl.li/bbieo>. Усі названі форми учні можуть створювати під час слухання лекційного матеріалу про життєпис письменника або виконуючи випереджуючі завдання щодо цієї теми. Це – чудова альтернатива хронологічній таблиці, яка школярам не цікава.

Одним із сучасних шляхів опрацювання навчального матеріалу є створення карти пам'яті (Mind Map). Це дуже ефективна і цікава форма



для обробки та запам'ятовування інформації. У 2006 р. Тоні Б'юзен випустив спеціалізоване програмне забезпечення для малювання ментальних карт. Ним же й розроблена інструкція складання карт пам'яті, яка детально описана за покликанням <http://surl.li/gompd>. Створення ментальної карти – захопливий процес, оскільки вона, в залежності від мети її створення, є опорним джерелом не лише для відтворення набутих знань, а сприяє

простеженню зв'язків, реалізації порівняльної характеристики героїв, компаративного аналізу творів певної епохи тощо.

Поняття візуалізації в літературній освіті на сучасному етапі було б неповним, якби ми не згадали технологію доповненої реальності. В умовах Нової української школи, коли активно впроваджуються ігрові технології, автори підручників для початкової школи уже потужно її використовують. Існують певні застосунки, які може учень використати, аби двовимірний малюнок ожив і став тривимірним [7].

Відносно нещодавно у віртуальному світі з'явилися меми, емоджі, гіфки. Розвиваючи асоціативне мислення, нові засоби візуалізації допомагають уявити і логічно структурувати опанований матеріал. Їх можна використати на початковому етапі уроку для налаштування на роботу чи визначення настрою героя (мал. 5), при створення ребусів, візуального відтворення назв художніх творів, змісту прислів'я чи приказки, загадки або служить візуальним маркером для запам'ятовування тощо.

В умовах дистанційного навчання доречним буде використання цифрових інструментів Google з метою якісного навчання. Варто звернути увагу на багатофункціональні можливості платформ Migo, Genially, Mentimeter, Wooclap, Flipity тощо. Усі вони сприяють, аби навчальний матеріал можна було цікаво й творчо опрацювати, формуючи та розвиваючи творче мислення.

Отже, сучасні можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі дають змогу досить ефективно впроваджувати засоби візуалізації в освітній процес з метою формування і розвитку творчого мислення та креативної діяльності школярів. Більшість з них можна поєднувати з іншими методами і прийомами, які сучасний учитель-словесник активно впроваджує в освітній процес, зокрема моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем, імітаційні ігри, дослідницькі творчі завдання, творчі роботи тощо.

Обсяги статті обмежують детальний опис усіх можливих шляхів іформвізуалізації та проілюструвати їх прикладами. У перспективі плануємо продовжити дослідження окресленої проблеми.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Encyclopedia of Creativity Mark A. Runc, Steven R. Prizker (red). New York, 1999.

2. Андрощук І. Візуалізація навчальної інформації під час викладання дисципліни «Педагогічна майстерність». *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2011. № 37. С. 62–70. URL: <http://surl.li/golbv>

3. Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) URL: <http://surl.li/golwo>

4. Вовк Н. Візуалізації на уроках як один із засобів підвищення літературної освіти. URL: <http://surl.li/goldg>

5. Володарська М., Настенко А., Пілаєва О., Полуніна С. Робота з обдарованими дітьми. Харків : Основа, 2010. 190 с.

6. Довгань М. Творча особистість учня як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. 2009. Вип. 25. Ч. 2. С. 308–315.

7. Єфімов Д. Використання доповненої реальності (AR) в освіті URL: <http://surl.li/gomss>
8. Завалко К. Наукові підходи до визначення взаємозв'язку креативності та інноваційності суб'єкта навчання. URL: <http://surl.li/golgy>
9. Ісаєва О. Засоби активізації читацької діяльності «літей мережевого розуму». URL: <https://cutt.ly/vjnzao>
10. Савченко Р. Кліпове мислення та школа: суміщаючи несумісне. URL: <http://surl.li/gokwf>
11. Саноцька Н. Трансформація уявлень про творчість у філософії від Античності до Ренесансу. URL: <http://surl.li/gocqz>
12. Філатова Г. Прийоми візуалізації на уроках української мови. URL: <http://surl.li/gokzr>
13. <https://wordart.com/create>
14. [https://www.abcya.com/games/word\\_clouds](https://www.abcya.com/games/word_clouds)
15. <https://worditout.com/word-cloud/create>
16. <https://www.wordclouds.com/>
17. <https://www.jasondavies.com/wordcloud/>

**Пойда Оксана Андріївна** – старший викладач кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

## **ПОХИЛЮК**

**Олена**

## **ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ЄВГЕНА ГУЦАЛА В 5 КЛАСІ ЗА ПРОГРАМАМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

**Анотація.** У статті запропоновано інноваційні прийоми опрацювання творчості Євгена Гуцала в 5 класі за модельною навчальною програмою «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури) 5-6 класів», зокрема прослуховування аудіозаписів, скрайбінг, обговорення змісту прочитаного в чаті, гру «Правда чи брехня», роботу з асоціативними картками, створення колажів, прийому «Хмара слів», роботу з діаграмою Вена, створення буктрейлерів, фанфіків, прийоми критичного читання художнього тексту тощо. Аналізовані прийоми вивчення оповідань Євгена Гуцала «Лось» та «Прелюдія весни» подано в контексті рекомендованих чинною програмою видів навчальної роботи на уроках української літератури в 5 класі закладів загальної середньої освіти.